

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep

0030 OSLO

Innspill fra Nordland fylkeskommune til stortingsmelding om kunstnerpolitikk

Vi viser til deres brev av 23.mai 2022 der fylkeskommunene inviteres til å komme med innspill til stortingsmelding om kunstnerpolitikken.

Nordland fylkeskommune støtter opp om regjeringens ønske om å legge til rette for flere arbeidsplasser og kompetansemiljø over hele landet.

Nordland fylkeskommune vil i løpet av høsten ferdigstille en kulturstrategi for Nordland fylkeskommune. I den forbindelse har vi avholdt en rekke innspillmøter. I den grad de innkomne innspill her er relevant for en nasjonal kunstnerpolitikk er disse tatt inn i dette dokumentet. For øvrig gir vi innspill på de punkter som Kulturdepartementet etterspør i invitasjonsbrevet.

I Nordland er det totalt 2,96 kunstnere per 1000 innbygger. Det gjør at Nordland plasserer seg blant fylkene med lavest kunstnertetthet i Norge. Dersom vi ser på andelen kunstnere finner vi at 62 % av kunstnerne i Nordland er musikere og komponister, mens 27 % er visuelle kunstnere. Relativt sett har Nordland den laveste andelen film- og scenekunstnere .

I Nordland er 8,37 per 1000 innbygger ansatt innen kunstnerisk produksjon, kulturformidling eller media. Nordland plasserer seg dermed på en femte plass i forhold til antall sysselsatte innen kulturyrker, bak Trøndelag.

[\(Norsk kulturindeks\)](#)

Disse fakta tilsier at dersom en kan skille mellom kategoriene kunstnere og sysselsatte innen kulturyrker må Nordland først og fremst må jobbe mer for å legge mer til rette for kunstnertetthet.

Til Kulturdepartementets etterspurte punkter:

Hva er de største utfordringene for at flere kunstnere og kulturarbeidere skal kunne bo og virke i deres region/landsdel?

Adresse: Postmottak Tlf.: 75650000
Fylkeshuset E-post: post@nfk.no
8048 Bodø

Samfunnsutvikling
Kunst- og kulturutvikling
Astrid Kristine Stensønes Arnøy
Tlf: 75650509

Besøksadresse: Prinsens gate 10

Nordland mangler høyere utdanningsinstitusjoner for estetiske og til dels også humanistiske fag. Da ser vi bort fra lærerutdanningen ved Nord universitet som tilbyr noe kunstfag som en del av lærerutdanningen. Unntaket ellers er Nordland kunst- og filmhøgskole i Kabelvåg, som fra mai i år ble innlemmet i Universitetet i Tromsø. Skolen tilbyr en bachelor i «Levende bilder» (film), og er en viktig institusjon i Nordland, selv om den har relativt lavt studenttall. Skolen har et utstrakt samarbeid med andre kunstinstitusjoner både i Norge og Europa når det gjelder undervisning og forskning, der kunstfeltene film og billedkunst krysses for slik å utvide og utfordre begge felt. Kunstnere, filmskapere og teoretikere fra Norden og hele verden kommer til skolen som gjestelærere for å undervise og holde workshops om innhold, former, teorier, metoder og prosesser fra begge fagfeltene. Med lokal forankring er skolen og studiet en viktig bidragsyter til kunstnerisk og kulturell utvikling i både Lofoten, Nordland og Norge. Ringvirkningene av en slik utdanning i fylket er mange. Det er grunn til å tro at skolens samarbeid med andre nærliggende kulturinstitusjoner som Nordnorsk Kunstnersenter og Figurteatret gir grobunn for attraktive kunstmiljøer og huber i regionen som også trekker til seg nye aktører. Etablering av Lofoten Film Collective i Kabelvåg som har produsert flere filmer er et konkret eksempel på dette. Slik spiller denne utdanningen og skolen også en viktig rolle i et samfunnsutviklingsperspektiv.

Der andre regioner og større byer lykkes i å stimulere eksisterende fagmiljøer tilknyttet utdanningsinstitusjonene (for eksempel ved å innføre etableringsstipender og subsidierte fellesverksteder/studio for nyutdannede kunstnere), har Nordland i utgangspunktet en begrenset tilstrømning av nyutdannede kunstnere som er mulig å stimulere til videre etablering og virke i fylket. Å stimulere til langsiktige og «konkurransedyktige» fagmiljøer for nyskapende kunst og kultur i Nordland er dermed utfordrende.

- Nordland har nest lavest utdanningsnivå av alle landets fylker (se [Regional analyse](#)). Dersom det stemmer at kunstnere bosetter seg der utdanningsnivået blant befolkningen er høyt, har Nordland en stor utfordring, med større overordnede strukturelle problemstillinger som ligger også «utenfor» kunst- og kulturfeltet.
- Infrastrukturen for kunst og kultur i Nordland og Nordland er generelt spredt over store avstander. Dette gjelder for både enkeltkunstnere som gjerne bor langt unna kollegaer, og for kunstinstitusjoner. Det fører til at man i større grad blir avhengig av samarbeide gjennom nettverk og det å «løfte sammen» for å formidle virksomheten. Det vil si at for å kunne nå et visst antall scener/utstillingssteder /samarbeidspartnere med sin virksomhet må enkeltaktører bruke mer tid til både utstrakt dialog/samordning og evt. reise/turné over større avstander enn for eksempel på det sentrale Østlandet.
- Nordland og Nord-Norge har p.t. begrenset med offentlige stipendordninger for kunstnere, og vi ser at antallet søkere til nasjonale tilskuddordninger fra Nordland er lavt – her kreves nok både synliggjøring og «opplæring» for å øke antall aktuelle søkere
- Nordland og Nord-Norge har svært begrenset mediedekning av kulturfeltet i offentlig/regional presse. Gjennom innspill til ny kulturstrategi for Nordland fylkeskommune adresserer svært mange kulturaktører at de strever med å synliggjøre sin aktivitet for offentligheten, da særlig små og mellomstore aktører uten egne avsatte ressurser til PR. Mediehusene er som regel tilknyttet store mediekonsern som primært stiller krav til antall klikk, og i dag er det ingen mediehus i landsdelen som har egen kulturjournalist. Dette bidrar til at «den allmenne» kunnskapen om og statusen for kunst og kultur ser ut til å svekkes stadig mer.
- Nordland har svak infrastruktur/støtteapparat for kreative næringer og kulturnæringer
- Vi ønsker også å påpeke et forhold som ikke gjelder Nordland alene, men som er gjeldende for hele landet; de estetiske fagenes vektlegging og oppmerksomhet gjennom hele

utdanningsløpet – også lærerutdanningen - har blitt dårligere de siste årene. Dette gir seg utslag i svakere kompetansegrunnlag i fagene, noe vi tror kan virke uheldig på interessen for estetiske fag og videre utdanning innenfor dette feltet.

Hvilke kunstfelt har det største potensialet for å oppnå økt rekruttering og etablering i deres region/landsdel?

Fra Norsk kulturindeks igjen:

I Nordland har vi registrert til sammen 255 teaterforestillinger i 2020. Fylket var blant de fem fylkeskommunene med flest teaterforestillinger i 2020, kun forbigått av Oslo, Troms og Finnmark, Vestland og Rogaland. ([Norsk kulturindeks](#))

Likevel har Nordland også «Relativt sett den laveste andelen film- og scenekunstnere», jf. samme indeks. Det er naturlig å anta at dermed det bør være et potensial for å øke antallet scenekunstnere i Nordland. Dette ser vi en tendens til i Bodø der det er etablert et hus (Beddingen kulturhus) som skal fungere som arena for unge scenekunstnere med utvikling av nye produksjoner, kompetanse og samarbeid. Dette er en ny arena som det er grunn til å tro har en sammenheng med satsningen frem mot at Bodø skal bli europeisk kulturhovedstad i 2024, og der både kunstnere og miljøer ser positivt på det mulighetsrommet dette gir.

Som nevnt ovenfor er det potensiale for å videreutvikle vilkårene for at uteksaminerte studenter fra Nordland kunst- og filmhøgskole skal kunne etablere seg i fylket. Dette krever at det finnes miljøer med betydelig og konkret kompetanse innenfor filmfeltet, noe som vi ser har etablert seg på et par steder i fylket, men som absolutt har et mye større potensiale i Nordland.

Forfattere er en kunstnergruppe som det er få av i Nordland og som i stor grad utøver sin virksomhet alene. Innenfor dette kunstfeltet må det sies å være stort og til nå udekket behov for større satsing. Nordland fylkeskommune og Troms og Finnmark fylkeskommune har gått sammen om utdeling av to årlige arbeidsstipend for forfattere. Det kan også nevnes at Nordland fylkeskommune har en støtteordning for kommunale bibliotek som ønsker å ha forfattere på turne i bibliotekene i Nordland.

Dette er viktige tiltak, men ikke tilstrekkelig alene for å styrke forfatterens arbeidskår. Det er behov for en større grad av samhandling med institusjoner som Hamsunsenteret, litteraturfestivaler, fylkesbibliotek og kommunale bibliotek for å utvide fokuset på forfattere i landsdelen. Men også en større og mer desentralisert aktivitet fra f.eks Norsk Forfattersentrum hadde vært ønskelig.

Bodø ble i 2021 friby for truede kunstnere, noe som gir mulighet for en satsing også innenfor litteraturfeltet. Prosjektet «Arts of Democracy», som er et europeisk samarbeidsprosjekt mellom Bodø 2024 og ICORN og der forfulgte kunstnere fra 8 tidligere europeiske kulturelle hovedsteder deltar, skal utvikles i tiden frem mot 2024, og skal resultere i et større kunstprosjekt som skal vises i Bodø i 2024.

Vi nevner dette spesielt fordi Nordland fylkeskommune over tid har hatt svært god erfaring med Artist in Residence (AiR) og gjestende kunstnere som kommer til Nordland. I en stadig mer globalisert tid der Nordområdene sliter med å beholde kompetanse er det viktig å satse på kreative miljøer og bidra til at stedene møter nye impulser. Det er svært viktig å ha virkemidler som reelt stimulerer til videre aktivitet, ny kunnskap, nye internasjonale nettverk og ei tverrfaglig orientert utviklingstenkning i forhold til de utfordringer man står ovenfor i Nordområdene.

Nordland fylkeskommune har derfor siden 2013 hatt en egen søkbar tilskuddsordning for Artist in Residence, der kriteriet er at søker må ha bolig og arbeidssted tilgjengelig for gjestende profesjonelle kunstnere.

AiR-tiltak er åpenbart viktig for den enkelte kunstner som medvirker, men ordningen gir tydelig langt større samfunnsmessige konsekvenser enn på enkeltkunstners nivå i det mange av tiltakene involverer betydelig frivillig innsats fra lokalsamfunn og nærliggende miljø.

Det ble gjort en evaluering av ordningen for perioden 2013 – 2019 og den viser at 345 ulike kunstnere fra 36 land har gjestet Nordland for en kortere eller lengre periode. Noen AiR steder har et særskilt fokus, for eksempel har Røst AiR (som holder til på et fyr) miljøperspektiv i utvelgelsen av kunstnere, mens Vega knytter sine gjester opp mot verdensarvstatusen som kommunen har. [Træna](#) kommune som er en av fylkets minste kommuner har brukt AiR som en mulighet for å hente inn kunstnere til øya som i veldig stor grad involverer seg i stedet. Kommunen har så gode erfaringer med disse kunstnerbesøkende at de har utvidet AiR til også å gjelde Chefs in Residence (matkultur) og Business in Residence (næring).

De som driver AiR stedene er oftest kunstnere selv. I evaluering av ordningen sier kunstnere i Nordland at det har blitt mer interessant å være kunstner i Nordland der disse er tilknyttet AiR virksomheten. Svært mange Nordlandskunstnere bor og virker til daglig alene i små samfunn, men gjennom AiR meldes det om inspirasjon og nye opplevelser, erfaringsutveksling, kompetanseutvikling og ikke minst utvidet nettverk for fylkets egne kunstnere. Dette har igjen ført til at flere av våre kunstnere har medvirket i kunstnerisk virksomhet langt utenfor landsdelen, ja også i Europa.

Selv om det har vært en overvekt av kunstnere innenfor det visuelle feltet, har også andre typer kunstnere medvirket i ordningen. Vi ser at ordningen har et enda større potensiale, og da særlig som en arena for kunstnerisk erfaringsutveksling og nettverksbygging. Vi ønsker at også staten ser på AiR som en viktig mulighetsarena for kunstnere utenfor de store byene, og oppfordrer til statlige tilskuddsordninger som kan utvikle AiR over hele landet, men primært utenfor storbyene der den kulturelle infrastrukturen allerede er godt utviklet.

Rapporten «Historiefortellerne» (Universitetet i Oslo 2021) beskriver i detalj filmbransjen i Nord-Norge. Den omfattende rapporten beskriver utfordringene som kulturformidleren, næringen og samarbeidspartneren filmbransjen står ovenfor. Bransjen er preget av små, og lite robuste selskaper som sliter med å få endene til å møtes. Det er lite forutsigbarhet, og ingen automatiske incentivordninger som gjør at selskapene kan gjøre seg til attraktive samarbeidspartnere med internasjonale satsninger.

Hjerneflukt er også en stor utfordring i filmbransjen. Mange talentfulle og kompetente nordnorske filmskaperne har flyttet, eller vurderer å flytte fra landsdelen. Først og fremst til Oslo og Viken-området, der de aller største klyngene med filmselskaper er etablert. Hjerneflukten forekommer fordi en del av arbeiderne erfarer at det ikke er tilstrekkelige muligheter for å skape en filmkarriere i nord.

Hvilken rolle kan institusjonene spille for økt tilgang til kulturarbeidsplasser og kompetansemiljøer?

Kulturinstitusjonene bør selvsagt spille en viktig rolle i forhold til å øke kulturarbeidsplasser og kompetansemiljøer. Dette forutsetter imidlertid at institusjonenes samlede ressurser og finansiering er rigget for dette. Samtidig er formidlingsinstitusjonene avhengige av utøvende/skapende nivå, og der er det altså behov for tiltak som kan øke antall etablerte kunstnere/kunstnertetthet i Nordland.

Vi ønsker en økt statlig søkbar tilskuddsordning for aspiranter til kulturinstitusjonene. Vi tror dette vil kunne være et godt virkemiddel for å rekruttering til kunst – og kulturelle yrker. Det vil kunne gi institusjonene en mulighet til å styrke sitt virkeområde med den særskilte kompetansen aspiranten innehar. Og det vil kunne gi aspiranten en erfaring og nettverk innenfor feltet som vedkommende kan bygge videre på.

Kulturinstitusjoner som har en virksomhet rettet mot en særskilt gruppe kunstnere bør kunne bistå i f.eks kompetanseheving innenfor kunstfeltet. Dette gjelder både kunstfaglig kompetanse i form av seminarer, workshops etc, men også mer generell kompetanse som f.eks søknadsskriving. Nordland henter dessverre i alt for liten grad ut midler fra f.eks Kulturrådets mange ordninger. Dette har nok mange årsaker, men vi tror det vil kunne være kunstnerne til hjelp om de fikk utviklet kompetanse på dette.

Under dette spørsmålpunktet ønsker vi å nevne Nordnorsk kunstmuseum (NNKM) spesielt. Etter initiativ fra Nordland fylkeskommune har det de siste to årene blitt jobbet med å få etablert en avdeling av NNKM i Nordland. Dette fordi det er et stort behov i fylket for en institusjon som kan ivareta både produksjon, formidling og museale funksjoner innenfor det visuelle kunstfeltet. I statsbudsjettet for 2022 ble det avsatt oppstartmidler til en slik avdeling i Bodø, og det forventes at avdelingen åpner med full drift i løpet av 2023. Her er det altså snakk om både et behov og et potensiale som blir forløst gjennom denne etableringen. Institusjonen vil etter hvert få en egen «Nordlandsprofil». Vi tror NNKM avd. Nordland vil kunne spille en svært viktig rolle i utviklingen av hele det visuelle kunstfeltet i Nordland og i utviklingen av kunstneres arbeids- og formidlingsgrunnlag.

Hva er fylkeskommunenes viktigste virkemidler for å legge til rette for flere kulturarbeidsplasser og kompetansemiljø?

En av de viktigste virkemidlene er en bedre og mer forutsigbar samfinansiering mellom forvaltningsnivåene av driftstilskudd til kunst- og kulturinstitusjoner samt Den kulturelle skolesekken. Altså virkemidler der flere forvaltningsnivåer bidrar uten at dette er gjort gjennom felles drøftinger. Dette kommer vi tilbake til i besvarelsen av neste spørsmål.

Nordland fylkeskommune administrerer et utvalg mindre/søkbare tilskuddsmidler for kunst- og kulturformidling: Reisestipend for kunstnere innenfor det visuelle kunstfeltet (4-5 årlige stipend), Arbeidsstipend forfattere (nevnt tidligere; i samarbeid med Troms og Finnmark fylkeskommune deles det ut to årlige stipend), Tilskudd til kulturprosjekter og -arrangementer, Tilskudd til Artist in Residence, Tilskudd til utstillingsarrangører, Tilskudd til festivaler, Barentskult (Kunstprosjekter i samarbeid med norske og russiske kunstnere), Tilskudd til distriktsmusikere og statlige spillemidler til kulturbygg (arenaer). Disse tilskuddene er virkemidler som har god effekt primært på prosjektnivå. Vi ser samtidig at mange aktører har behov for større forutsigbarhet for å kunne bygge arbeidsplasser/miljø på lengre sikt, og for dermed å kunne jobbe utviklingsrettet.

Nordland fylkeskommune mener at det er viktig å benytte kunstnerisk kompetanse inn i styrer og råd der dette styrker den faglige kompetansen, og vi prøver derfor å bidra til dette der det er en

mulighet. Likeså synes vi kunstnere ofte representerer en type kompetanse som godt kan tilføres andre offentlige sammenhenger, som for eksempel i by - og arealplanlegging.

Vi ønsker å påpeke at KORO sitt mandat er viktig. Deres medfinansiering og faglige ekspertise har vært positiv i alle prosjektene som har fått støtte i Nordland, både kommunale og fylkeskommunale. Kunst i offentlig rom er viktig, og til alle nye fylkeskommunale bygg avsettes det midler til kunst. Dette gir oppdrag til kunstnere i fylket. Imidlertid vil vi oppfordre til at også kunstnersentrene får utvidet sitt mandat og styrket sine ressurser slik at de også kan spille en regional rolle i forhold til kunst i det offentlige rom, og da særlig veiledningsrollen opp mot kommunene og andre aktører som trenger veiledning i forhold til prosess, finansiering etc.

Nordland fylkeskommune stiller krav til aktører som mottar støtte til utstillinger om at disse betaler vederlag til kunstnerne for utstilte verk.

Bruk av profesjonelle kunstnere i Den kulturelle skolesekken utgjør en substansiell og betydelig del av «virkemidlene» Nordland fylkeskommune har -og benytter – for å styrke og etablere nye kulturarbeidsplasser og kunstmiljøer i Nordland.

Sist men ikke minst ønsker vi å fremheve Bodø som europeisk kulturhovedstad i 2024 (Bodø2024). Dette er det viktigste og største prosjektet mht. internasjonalt kultursamarbeid nå og de neste årene, både for Nordland og hele landsdelen. Særlig for de som jobber innen kulturfeltet vil kulturhovedstadsprosjektet være et sentralt arbeidsfelt daglig.

Prosjektet er en anledning for å satse strategisk og langsiktig, med felles mål for aktører på tvers av sektorer og felter. Regionen opplever allerede betydelig oppmerksomhet fra store internasjonale kulturaktører som ønsker å knytte bånd til de nordligste områdene av Europa.

Samisk kunst og kultur har i senere tid fått økt oppmerksomhet, både nasjonalt og internasjonalt. Bodø2024 har det samiske perspektivet integrert som en viktig og naturlig del av prosjektet. Det ligger store muligheter i samarbeid og aktiv utøvelse av samiske kunstnere og kulturutøvere både før, under og etter 2024. Samarbeidet vil ha stor betydning for samisk kulturutvikling, og vil løfte samiske kunstnere og kulturutøvere ytterligere internasjonalt.

Bodø2024 vil skape stor aktivitet og engasjement i Nordland og vil ha betydning i landsdelen som helhet. Kulturarrangement og opplevelser vil være kjernen i aktivitetene, men engasjementet og oppmerksomheten som Europeisk kulturhovedstad skaper vil også bidra i et bredere regionalt utviklingsarbeid. Flere besøkende og engasjementet i hele fylket vil forhåpentligvis bidra til ny aktivitet som vil gi et nytt grunnlag for næringsvirksomhet og kunstnerisk aktivitet. Nordland fylkeskommune forventer at det vil utvikles nye og arbeidsplasser innen kunst og kulturfeltet som vil vare langt ut over tidshorisonen til Bodø2024.

Hvordan kan de ulike forvaltningsnivåene best arbeide sammen for å nå målet om flere kulturarbeidsplasser og kompetansemiljø over hele landet?

- Styrket dialog mellom forvaltningsnivåer for utforming og oppfølging av eksisterende virkemiddelapparat er helt nødvendig. Dette fungerer for dårlig i dag, der f.eks Kulturrådet

fatter vedtak om tilskudd som forutsetter regional/lokal medfinansiering – uten at dette er drøftet eller meddelt fylkeskommunen/kommunen på forhand.

Likeså bør de ulike nivåene ha dialog i forkant av beslutninger som har et større utviklingsperspektiv- dette fordi det regionale/lokale nivået ofte har særskilt kunnskap som kan være relevant for saken.

- En ny kulturlov bør sikre at kunst og kultur blir sterkere prioritert og sikret i offentlig forvaltning. For å unngå en økende instrumentalisering av kunsten bør en kulturlov også sørge for armlengdes avstand mellom politikk og utøvende virksomhet.
- De bebudede regionale kulturfondene vil bli et positivt tilskudd til kulturfeltet. Her må det ligge klare føringer og retningslinjer på at midlene skal benyttes til utvikling av det profesjonelle kulturlivet i regionen, slik at en ikke risikerer at midlene blir alternative lokale kulturmidler som spres ut på et stort felt og derved ikke får substansiell betydning. Vi oppfordrer også til at styringen av de regionale fondene gjøres av et lokalt utnevnt styre, men der det legges til grunn at deler av styret må inneha kunstnerisk kompetanse.
- Staten bør iverksette tiltak for å styrke kulturjournalistikken nasjonalt og regionalt
- Samordne tilstandsrapporter/kartlegginger for kulturfeltet som går inn på regionale særtrekk/forskjeller
- Styrke samarbeidet mellom KORO og regionene, for eksempel ved å løfte de regionale kunstsentrenes ressurser til kunst i offentlige rom, og dermed også flere oppdrag til kunstnere i desentraliserte regioner
- Kommuner og fylkeskommuner bør oppfordres til å løfte kunstpolitikken som et eget politikkområde – og bør motiveres til blant annet å opprette egne kunstordninger for kunst i offentlige rom, etablere verkstedfelleskap for kunstnere, stipend eller andre incitament for å støtte opp om kunstnernes arbeidsvilkår og økonomi. Det bør avsettes virkemidler til dette som legges til de regionale kulturfondene.
- Styrke og oppdatere ordningen for spillemidler til kulturbygg, samt styrke samarbeidet mellom forvaltningsnivåer omkring denne ordningen, for å sikre at midlene både i omfang og retningslinjer reelt sett legger til rette for de kulturarbeidsplasser og arenaer som det er behov for i de ulike regionene.

Det sies at på starten av middelalderen hadde storbonden på Tjøtta på Helgeland ansatt en egen teatertrupp som han hadde hentet fra Sør-Europa. Det tilhører nok en sjeldenhet at en bonde engasjerer scenekunstnere på denne måten for å komme og virke i nord. Men som vi har understreket tidligere i dette svarbrevet så har vi stor tro på at Bodø og Nordland som europeisk kulturhovedstad igjen skal føre til at kunstnergrupper og enkeltkunstnere ser mulighetsrommet i den nordnorske landsdelen og i Nordland.

Vi trenger et økt fokus på kunstområdet som politikkområde, vi trenger virkemidler som gir startgrunnlag for kunstneres virksomhet og vi trenger et utdannelsesløp (fra grunnskole til lærerutdanning/universitet) som stimulerer til økt bevissthet og satsing på de estetiske fagene. Vi trenger medier som har kompetanse innenfor kunstfeltet og som kan bedrive kompetent kunstkritikk, vi trenger kunstnere som gir oss mulighet til nye erfaringer og refleksjoner og vi trenger ytringsrom som ivaretar mangfold men også respekt.

Vi ønsker teatertruppen velkommen tilbake til Helgeland!

Med vennlig hilsen

Christian Torset
Fylkesråd for kultur, klima og miljø

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ikke underskrift.